

Відгук
офіційного опонента
на дисертацію Олександра Володимировича ЗІНЧЕНКА
«Розвиток поняттєвого мислення підлітків у процесі інтернет-спілкування», подану на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Дисертаційне дослідження О. В. Зінченка на тему «Розвиток поняттєвого мислення підлітків у процесі інтернет-спілкування» заслуговує на увагу через його актуальність та прикладне значення. Добре розвинене поняттєве мислення допомагає людині набути орієнтири в умовах життя в інформаційному суспільстві. Поява та подальший розвиток такого мислення в підлітковому віці є визначальними для особистості в цілому. Слід зазначити, що основні дослідження цієї проблеми припадають на першу половину ХХ століття, тому наявні теоретичні позиції потребують оновлення, але сучасні наукові розвідки в цьому напрямі є епізодичними.

Великих трансформацій зазнає мислення сучасної людини під впливом реалій інформаційного суспільства, а зокрема мережі Інтернет. При цьому найбільш цікавим і перспективним є вивчення впливу віртуальної комунікації на формування мислення підлітків. Такий вплив вбачається нам найбільш гострим та непрогнозованим через недостатньо розвинені особистісні та мисленнєві структури, а також через слабкість механізмів психологічного захисту від надлишкової та деструктивної інформації. В той же самий час, спілкування в підлітковому віці має виключно значущість і є чинником формування особистості.

Зазначаємо, що дослідження вікових особливостей Інтернет-комунікації, зазвичай, були зосереджені на юнацькому періоді, тоді як спроби з'ясування цієї проблематики на матеріалі підліткового віку є епізодичними. Також наявні наукові розвідки більше розкривають механізми

зв'язку Інтернет-спілкування з особистісними змінами, у той час, як особливості його впливу на пізнавальний розвиток вивчені недостатньо.

У дисертації адекватно визначено її мету і завдання, об'єкт і предмет, здійснено ретельний огляд численних вітчизняних і зарубіжних джерел за темою дослідження, грамотно розроблено і реалізовано процедуру констатувального та формувального експерименту, зроблено ґрунтовні, науково вагомі висновки. Автор дисертації робить спробу цілісного представлення досліджуваної проблематики, ставлячи собі за мету з'ясувати сутність впливу інтернет-спілкування на розвиток поняттєвого мислення у підлітковому віці, а також розробити й апробувати програму тренінгу поняттєвого мислення підлітків за допомогою засобів мережевої комунікації. Вважаємо, що Зінченко О. В. досяг поставленої мети та реалізував усі поставлені в роботі завдання. Дослідження має наукову новизну, що полягає в обґрунтуванні можливості впливу Інтернет-спілкування на структуру і зміст поняттєвого мислення підлітків. При цьому особлива увага приділяється розвивальному потенціалу віртуального середовища. Теоретичні висновки претендують на оригінальність та самостійну наукову значущість.

Різномічно та ґрунтовно досліджена структура поняттєвого мислення підлітків. Заслуговує на увагу те, що у дослідженні О. В. Зінченка виявлена динаміка словесно-логічного розвитку та мережевого спілкування в інтервалі від 13 до 15 років, що передбачало формування відповідних вибірок за віковою ознакою. Цікавою особливістю дослідження є те, що тренінг розвитку поняттєвого мислення у підлітків носить комбінований характер і поєднує оф-лайнову та он-лайнову взаємодію. Саме такий підхід, на нашу думку, є перспективним для роботи психолога та педагога.

На увагу заслуговує теоретичний аналіз, спрямований на з'ясування вікових особливостей розвитку поняттєвого мислення підлітків і чинників його розвитку, а також на встановлення специфічних властивостей Інтернет-спілкування, його видів та впливу на когнітивну структуру особистості.

Оригінальною є запропонована автором структурно-функціональна модель поняттєвого мислення підлітків, що відображає зв'язки основних мисленнєвих операцій та словесно-логічних форм з рефлексією та іншими пізнавальними процесами у контексті соціальної ситуації розвитку отроцтва. Звертає на себе увагу значна кількість опрацьованих літературних джерел, як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників, більшість із яких належать до праць останніх років. Теоретичний розділ дисертації є зразком узагальнення новітніх вітчизняних та зарубіжних досліджень щодо тематики розвитку поняттєвого мислення підлітків у контексті Інтернет-спілкування та відповідає вимогам.

В емпіричному дослідженні обрано надійний та валідний діагностичний інструментарій для вивчення операційно-логічної структури поняттєвого мислення та специфіки Інтернет-спілкування підлітків, що відповідає віковим особливостям досліджуваних. Детально обгрунтовано доцільність застосування кожного опитувальника або тесту для досягнення завдань дослідження. Запропонований комплекс методик має наукове та прикладне значення і може використовуватися у психодіагностичних цілях при роботі з підлітками. Вагомим особистим внеском автора є розроблена анкета з'ясування особливостей Інтернет-спілкування підлітків. Обрані методи дослідження відповідають меті та завданням роботи. Цікавою вважаємо авторську ідею щодо підбору досліджуваних за віковими інтервалами підліткового віку, що дозволяє не просто констатувати рівень розвитку та особливості досліджуваних феноменів, а й простежити їх динаміку. Безперечним позитивом роботи є опис організації та проведення пілотажного дослідження.

Наукова значущість результатів забезпечена використанням низки методів статистичного аналізу – аналізу середніх значень (t-критерій Стьюдента для незалежних та залежних вибірок, U-критерій Манна–Уїтні, критерій Колмогорова–Смирнова), аналіз лінійної кореляції Пірсона, факторний аналіз. Розкрито специфіку розвитку операційно-логічної

структури поняттєвого мислення і трансформації компонентів Інтернет-комунікації у підлітковому віці. На особливу увагу заслуговує визначення особливостей взаємозв'язку словесно-логічного пізнання та складових мережевого спілкування – тематики, інтенсивності, експресивної основи, мережевої лексики. Окремо слід наголосити на актуальності отриманих результатів щодо зв'язку експресивної основи віртуальної комунікації з поняттєвим мисленням.

Комбінований тренінг поняттєвого мислення підлітків, який запропонував Зінченко О.В., було створено на основі основних положень проектувально-технологічної парадигми розвитку інтелекту, теоретичних уявлень щодо основних механізмів навчання, розуміння тренінгу як виду навчання, класичних дидактичних принципів та моделі «ідеального» словесно-логічного мислення у підлітковому віці. Цікавою є базова ідея автора щодо поєднання безпосереднього та мережевого спілкування, що доповнюють одне одного у розвивальній взаємодії. Відзначимо, що Зінченко О. В. детально аналізує структуру та особливості проведення кожного заняття, що дозволяє доповнити уявлення щодо специфіки поняттєвого мислення та мережевої комунікації підлітків.

На особливу увагу заслуговує перевірка значущості отриманих результатів, що здійснювалася за допомогою використання статистичних методів та якісного аналізу розв'язання критеріальних задач – завдань, що для ефективного їх вирішення, вимагають достатнього рівня сформованості словесно-логічних операцій. У цьому контексті, цінним є особистий внесок автора, що полягав у розробленні вправи «усміхнені чоловічки», що дозволяла виявити прогресивні зрушення у когнітивних процесах членів тренінгової групи.

Висновки до роботи відображають отримані результати, узагальнюючи їх у достатній мірі. Основні результати дисертації відображені у достатній кількості фахових та наукометричних публікаціях, у тезах виступів та

методичних рекомендаціях, що свідчить про активність та наукову продуктивність дисертанта.

Попри високий науково-методологічний рівень дисертації, вважаємо за доцільне висловити такі зауваження:

- запропонована модель розвитку поняттєвого мислення підлітків (с. 56) виглядає дещо неповною у контексті предмету дослідження дисертації. Так, у теоретичній моделі, доцільно було б відобразити можливі зв'язки операційно-логічної структури словесно-логічного пізнання з компонентами Інтернет-спілкування. Також, оскільки емпіричне дослідження спрямоване на з'ясування динаміки поняттєвого мислення, то доцільно було б детальніше зацентувати увагу на вікових аспектах досліджуваного явища. У цьому ж контексті, можна розглянути модель комбінованого тренінгу (с. 140), де замало уваги приділяється основній меті програми, що констатується у занадто загальному вигляді без належної конкретизації;

- хоча дисертант аргументує зосередження емпіричної розвідки саме на інтервалі 13–15 років (с. 68), проте дослідження набуло більш завершеного вигляду якщо б охоплювало також проміжок 11–12 років, особливо у контексті вивчення динаміки Інтернет-спілкування;

- при описі основних дидактичних принципів у контексті використання соціальної мережі у педагогічному процесі (с. 135–139) доречно було б зацентувати увагу на розвивальних можливостях Інтернет-простору, тоді як у тексті досить часто зустрічаємо приклади з діяльності вчителя-предметника (с. 136, с. 137);

- висновок щодо суттєвих змін операційної структури у 14 років з подальшою стабілізацією в 15 років (с. 182) видається не до кінця обгрунтованим і занадто вільним, адже трансформаційні процеси за деякими компонентами поняттєвого мислення спостерігається протягом усього досліджуваного проміжку (с. 80);

Вказані зауваження не зменшують наукової цінності дисертації Зінченка О. В.

Робота виконана та оформлена згідно із вимогами до робіт такого рівня, є самостійним та завершеним науковим дослідженням. Дослідження проведено на високому науково-методичному рівні, поставленої мети досягнуто, сформульовані завдання виконано. Автореферат дисертації також виконаний згідно із вимогами та якісно відображає зміст основної роботи.

Дисертація відповідає вимогам п.11 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України №567 від 24 липня 2013 року, та її автор Зінченко О. В. заслуговує на присудження звання кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Ст.викладач кафедри практичної психології
Кіровоградського державного педагогічного
університету ім. Володимира Винниченка
кандидат психологічних наук

І.В.Кузнецова

*Підпис засвідчено
Вченою секретар*

О. В. Зінченко

О. В. Зінченко